

# Önsöz

Ali Tilbe & Sonel Bosnalı

İnsanlık tarihinde hep var olagelmiş olan göç, genel anlamıyla; insanların toplumsal, ekonomik, siyasal ve doğal nedenlerden dolayı yerleşmek amacıyla bir yerden başka bir yere gitmeleri anlamına gelir. Bu tek bir kişinin gerçekleştirdiği bireysel hareketliliğin yanında, çok sayıda insanın toplu olarak gerçekleştirdiği toplumsal hareketliliği de kapsar. Bununla birlikte, söz konusu eylem, farklı ölçütler temelinde farklı biçimleriyle karşımıza çıkmakta ve bunlar çoğu kez birbiriyile karıştırılan farklı terimlerle nitelenmektedir.

Herşeyden önce, bir yandan göçebelik ile göç, öte yandan göçebe veya göçer ile göçmen arasında bir ayrıma gitme gereksinimi vardır. Türk Dil Kurumu *Büyük Türkçe Sözlük*'teki tanıma göre göçebelik (İng. nomadism); “yaşamak için gerekli koşulları bulmak amacıyla hayvanları ve diğer araçları ile birlikte sürekli yer değiştiren, belirli bir konutu olmayan kabileler veya insan topluluklarının yaşam biçimidir”. Bu yaşam biçimini benimseyen topluluklar ise, eşanlı olan “göçebe”, “göçer” ve “göçkün” (İng. nomad) terimleriyle adlandırılmakta ve “değişik şartlara bağlı olarak belli bir yöre içinde çadır, hayvan ve öteki araçlarla yer değiştiren, yerleşik olmayan (kimse veya topluluk)” olarak tanımlanmaktadır. “Göçmen” (İng. migrant / immigrant) için ise, “muhacir” sözcüğünün eşanlı olarak, “kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk)” tanımı benimsenmektedir. Göçü sadece yurt dışına yapılan bir hareket olarak gören TDK'nın aksine, Adıgüzel, (2016:5) “maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek, kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri” olarak iç göçü de kapsayacak bir tanım önerir. Dış göç veya uluslararası göçü ise: “Kişilerin sürekli olarak yerleşmek ya da belirli bir süre yaşamak üzere kaynak ülkelerinden veya düzenli olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılarak bir başka ülkeye geçici ya da kalıcı olarak gitmeleri” olarak ayırt eder (Adıgüzel, 2016:3-4). Ayrıca, belli bir toplumsal gruba mensubiyet veya siyasal düşüncelerinden dolayı baskıya uğradığı veya uğrayacağı gerekçesiyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bir ülkede bulunanlar farklı bir grupta iki ayrı ulamda değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki, bu durumlarının o ülke veya uluslararası kuruluşlar tarafından onaylanıp resmiyet kazandığı bireylerdir; bunlar “mülteci” (İng. refugee) olarak adlandırılmaktadır. İkinci kategoride ise, “sığınmacı” (İng. asylum seeker) olarak adlandırılan, iltica talebinde bulunup henüz mülteci statüsünün resmileşmediği kişilerdir (Adıgüzel, 2016: 5-6).

Görüldüğü gibi çok karmaşık bir konu olan göç olgusunu, çok sayıda farklı terimle açıklamak bir zorunluluktur. Öyle ki zamanın akışına koşut olarak göç olgusu da değişikliğe uğramakta, yeni durumları açıklamak için de yeni kavramların kullanımı gerekli olmaktadır. Son dönemlerde özellikle ulusötesi göç eden topluluklar için kullanılan göçmen sözcüğü üzerinde önemli kavramsal ve anlamsal tartışmalar yapılmaktadır. Özellikle ulusötesi göçerler için Latin dilerinde kullanılan göçmen sözcüğü üzerine, bir takım ötekileştirici olumsuz çağrışım ve yan anlamlar yüklenmiştir. Bu anlam kaymasını göz önünde bulunduran İbrahim Sirkeci ile Jeffrey Cohen, “Not Migrants and Immigration, but Mobility and Movement” adlı ortak yayınlarında ‘göçmen (migrants) ile göç (immigration) sözcüklerinin yerine göçer (movers) ile hareketlilik / yer değiştirme (mobility)’ kavramlarını önermektedirler

(Tilbe, 2015: 459). Bu öneriler doğrultusunda, Türkçede bu kavramlardan göçmen yerine *göçer* sözcüğünü kullanarak boşluğu doldurmayı erek ediniyoruz. Göç olgusunun sürekli bir devingenlik ve çevrimsellik içermesi, göç edenlerin, göç ettikleri yere ya da başka göç noktalarına doğru süregelen bir devinim içinde olmaları, göçer kavramının kullanımının uygunluğunu göstermektedir.

Her durumda, yukarıda ele alınan durumlarda göç bireyin veya topluluğun kendi kararıyla gerçekleştirildiği için, bir bakıma, gönüllü göç olarak nitelenebilir. Ancak bazı durumlarda, birey veya topluluğun bulunduğu yeri terk edip başka bir yerde yaşamını sürdürmesi zorunluluğu bir siyasal yaptırım olarak dayatılabilir. Zorunlu göç olarak adlandırılan bu durumlardan ilki, “sürgün” (İng. exile) olarak betimlenen, “ceza olarak belli bir yerin dışında veya belli bir yerde oturtulan kimsedir”. Osmanlı tarihinin önemli olaylarından birisi olan ve “muhacir” sözcüğüyle aynı kökenden gelen “tehcir” (İng. deportation) durumunu da bu çerçevede değerlendirmek olasıdır. Bu durumda, bir kişinin veya topluluğun güvenliğini sağlamak üzere devlet tarafından ülke sınırları içerisinde başka bir yere geçici veya kalıcı olarak göç ettirme söz konusudur. Sözcük anlamı iki kişi arasında bir şeyin diğer bir şey ile değiştirilmesi anlamına gelen mübadele de tarihte yaşanan önemli göç olaylarından biri olarak değerlendirilmelidir. Türk-Yunan ilişkileri tarihinde örneği olan bu hadise, bazı nedenlerle iki devlet arasındaki anlaşma çerçevesinde, devlet eliyle gerçekleştirilen zorunlu nüfus hareketleridir. Bu bağlamda, İbrahim Sirkeci’nin “Transnasyonal mobilite ve çatışma” başlıklı çalışmasında; her ne nedenle olursa olsun, her göçün temelinde güvenliğe dayalı bir zorunluluğun var olduğunu, göç olgusu üzerinde gönüllü ya da zorunlu ayırımının yapılmasının göç çözümlemeleri için doğru bir yaklaşım olmadığını açıkladığını imlemek gerekir.

Yukarıda farklı biçimlerine kısaca değinilen göç, iki veya üç milyon yıl önce Afrika’da ortaya çıkan ilk insanı Homo Erektüs’ün ekolojik zorluklardan kurtulmak amacıyla gerçekleştirdiği “Afrika’dan ilk çıkış”ından beri, insanlık tarihinin her döneminde var olagelen en önemli olayların başında gelir. Daha bu ilk göçte, çıkış noktasında yaşanan “ekolojik zorluklar”, en önemli nedenlerden biri olarak önümüzde durmaktadır. Göçün yönünü belirleyen öge ise ulaşılmak istenen amaçla ilgili olsa gerekir. Bu bağlamda, şimdilik, insan soyunun sürekliliği için göçün çoğu zaman bir zorunluluk olduğunu söylemekle yetinelim. İnsanlık tarihi açısından asıl önemli göçün, yaklaşık 100.000 yıl önce, Sapiens İnsanı tarafından gerçekleştirildiği bilinir. Bu hareketlilik, nedenleri kadar, belki daha çok sonuçları bağlamında önem taşımaktadır: atalarımız olan insan türünün Afrika’dan çıkarak Ortadoğu üzerinden önce Avrasya sonra da dünyanın dört bir yanına yayılması başlı başına önemli bir sonuçtur, ancak bununla sınırlı değildir. Göçün önem bakımından en küçükten en yaşamsala kadar uzanan çok sayıda sonucunu, hem terk edilen yurttan hem de varılan uzamda, ayrıca göç eden topluluk üzerinde olduğu kadar varılan topraklarda bulunan toplum üzerinde de özellikle uyum ve gözlemlemek olasıdır. Modern İnsanın bu göçü sonucunda, kendisinden önce Avrupa’ya yerleşmiş olan Neandertal insanın zaman içerisinde yok olduğu, çok önemli bir varsayım olarak ileri sürülmektedir. Ancak bu yok oluşün nasıl gerçekleştiği konusu henüz bir açıklığa kavuşmamış olsa da, iki tür arasındaki rekabette Sapiens insanının Neandertal’e üstün çıkarak onu yok ettiği ile ilgili varsayım ciddiye alınabilir görünmektedir. Bir diğer varsayıma göre, aslında iki türün karışımı sonucu melez/karma bir türün sürekliliği söz konusudur.

Daha sonra, Modern insanın çok farklı yönlerle doğru onbinlerce yıl boyunca sürdürdüğü hareketliliğin Amerika kıtası dahil dünyanın dört bir yanına yayılmasına

neden olduğu, yapılan DNA araştırmalarından anlaşılmaktadır. Aralıksız süren göçler, yaklaşık 18.000 yıl öncesinde insanın yaşam tarzında meydana gelen değişimler nedeniyle farklı bir boyut kazanmıştır. Bu aşamada ortaya çıkan tarım toplumu, nüfusun yayılmasıyla birlikte tarım tekniğinin de yayılmasını sağlamıştır. Anadolu'dan at ve at arabalarıyla göçen hayvan besleyicisi topluluklar veya Orta Asya'dan gelen tarım toplulukları, Avrupa'da kendilerinden daha önce gelip yerleşen avcı-toplayıcı toplulukları ortadan kaldırmışlardır.

Neolitik yayılma olarak adlandırılan bu dalgayı, daha sonra, çok önemli sonuçları beraberinde getiren birçok göç dalgası izlemiştir. Bunların en önemlileri, Romalı, Yunan, Arap, Türk, Moğol, Viking ve Germenlerin daha çok savaş, istila ve sömürgecilik yoluyla elde ettikleri topraklara çok sayıda yeni toplulukların gelip yerleşmesi biçiminde gerçekleşmiştir. Günümüzde neredeyse bütün Avrupa'da Roman ve Germen dillerinin en yaygın dilleri oluşturması bunun bir sonucudur. Öte yandan, Çin'den Adriyatığe kadar uzanan coğrafyada Türklerin; Ortadoğu ve Arap yarımadasının yanında bütün Kuzey Afrika'da Arapça konuşan toplumların varlığı da yine bu tür bir etkinliğin sonucunda ortaya çıkmıştır.

İnsanlık tarihinde en önemli olaylarından bir öteki, 15. yüzyılda Avrupalıların Amerika anakarasına ayak basmalarıyla birlikte başlayan fetih ve sömürgeleştirme süreci ve o zamandan günümüze kadar ulaşan göç sürecidir. Amerika anakarasına İngilizce, İspanyolca, Portekizce ve Fransızca konuşan toplulukların uzun süre boyunca sürdürdüğü göçler, Amerikan yerlilerinin çoğunun “fiziki” ve “kültürel” yok oluşlarını beraberinde getirmiştir. Daha sonra, Afrika, Avusturalya ve Yeni Zellanda da benzer olayların yaşandığı topraklar olmuştur.

İmparatorlukların sona ermesi ve iki dünya savaşı da yine çok önemli sonuçları beraberinde getiren uluslararası göç hareketlerine yol açmıştır. Buna koşut olarak, sanayinin gelişmesiyle birlikte, farklı coğrafyalarda farklı zamanlarda gerçekleşen iç göçler yine çok önemli toplumbilimsel ve kültürel sonuçlar doğurmuştur. Günümüzde, başka bir ülkede doğmuş yaklaşık her beş kişiden biri dünyanın önemli büyük kentlerinde yaşamaktadır. Sydney, Londra ve New York gibi kentlerin yer aldığı bu kentlerin çoğunda göçmenler nüfusun üçte birini, hatta Bruxelles ve Dubai gibi kentlerde yarısını oluşturmaktadır. Hem dış göçün, hem de kentlere doğru yapılan iç göçün hızlanarak sürdürüldüğü gözlemlenmektedir.

Bu denli insanla özdeşleşmiş, insan yaşamının her boyutunu ilgilendiren bu önemli olgunun, kültürel ve özellikle de yazınsal açıdan incelenmesi, göç olgusunu daha iyi anlamamız açısından büyük önem taşımaktadır.

Son yıllarda özellikle Prof. Dr. İbrahim Sirkeci'nin *The Migration Conference* adıyla değişik Avrupa kentlerinde düzenlediği uluslararası bilgi şöleni başta olmak üzere, ulusal ve uluslararası düzeyde göç konulu çok sayıda bilimsel etkinlik düzenlenmektedir. Göç, kültür ve yazın olguları arasındaki karşılıklı ilişkiyi değişik yöntem ve yaklaşımlarla incelemeyi erek edinen ve göç incelemelerine “göç kültürü ve çatışma modeli” gibi yeni kuramsal ve yöntembilimsel öneriler getiren bu derleme kitabının ortaya çıkmasında çok büyük katkısı olan Prof. Dr. İbrahim Sirkeci başta olmak üzere, yazılarıyla katkıda bulunan değerli araştırmacılara ve göç emekçilerine en içten teşekkürlerimizi sunuyoruz. Bu inceleme çalışmasının göç ve yazın alanındaki çalışmalara yeni bakış açıları getirmesi en büyük beklentimizdir.

**Kaynakça**

- Adigüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sirkeci, İ. (2006). *The Environment of Insecurity in Turkey and the Emigration of Turkish Kurds to Germany*. New York, US: Edwin Mellen Press.
- Sirkeci, İ. (December 2012). “Transnasyonal mobilite ve çatışma”. *Migration Letters*, 9(4), 353-363.
- Sirkeci, İ. ve Cohen, H-J. (July 2013) “Not Migrants and Immigration, but Mobility and Movement”. [http://citiesofmigration.ca/ezone\\_stories/not-migrants-and-immigration-but-mobility-and-movement/](http://citiesofmigration.ca/ezone_stories/not-migrants-and-immigration-but-mobility-and-movement/) (07.10.2016).
- Sirkeci, İ. ve Erdoğan, M-M. (December 2012). Editoryal: Göç ve Türkiye. *Migration Letters*, 9(4), 297-302.
- Tilbe, A. (2015). “Göç/göçer yazını incelemelerinde Çatışma ve Göç Kültürü Modeli” [Bildiri]. Ali Tilbe ve Ark. (Ed.). *3rd Turkish Migration Conference, Charles University Prague, Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings*, (25-27 June 2015). (ss. 458-466). London: Transnational Press London.
- Türk Dil Kurumu *Büyük Türkçe Sözlük*. [http://tdk.gov.tr/index.php?option=com\\_bts&view=bts](http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts) (12.10.2016).